

על משמעותה ותכליתה של שירת "האזינו"

על משמעותה ותכליתה של שירת "האזינו" נחלקו דורות רבים של פרשנים וחוקרים. המחלוקת נובעת מן העובדה שלא ברור על אילו אירועים מדובר בשירה זו ומהו רקע ההיסטורי. במדרשי חז"ל לפרשתנו נדרשו פסוקי השירה על מאורעות מסוימים מן העבר, מן המציאות ההיסטורית בימיהם וכן כבסיס לאמונות ודעות. במדרש ספרי דברים לפרשת "האזינו" (פסוקה שלג) אמרו רבותינו: "גדולה שירה שיש בה מעכשיו, ויש בה לשעבר, ויש בה לעולם הזה, ויש בה לעולם הבא". כך למשל נדרש הפסוק "אשר חלב זבחימו יאכלו" (דב' לב לח) על טיטוס אשר חילל את קודש הקודשים בימי בית שני (ספרי שכח), והפסוק "אשיב נקם לצרי" (לב מא) נדרש על צרי יהודה ובנימין אשר ביקשו להפריע למלאכת בניית חומות ירושלים בימי עזרא (ספרי שלא).

במספר כתובים בפרשת "האזינו" ביקשו חז"ל למצוא אסמכתאות לאמונות ודעות. על הרצון העז לעגן בפסוקי המקרא את התפיסה בדבר תחיית המתים אנו למדים מדברי ר' סימי: "אין לך פרשה שאין בה תחיית המתים, אלא שאין בנו כח לדרוש" (ספרי שו). חז"ל מצאו סמך לתפיסה בדבר תחיית המתים לעתיד לבוא גם בפרשתנו:

'אני אמית ואחיה' (דב' לב לט) - זה אחד מן המקומות שניתן להם רמז לתחיית המתים: 'אני אמית ואחיה', 'תמות נפשי מות ישרים', 'יחי ראובן ואל ימות', 'יחינו מיומים' (ספרי שכט). מסתבר כי הרקע למדרש זה הוא הוויכוחים בין חכמי ישראל לבין המינים, אשר כפרו באמונה בתחיית המתים. במסכת פסחים (סח ע"א) הסבירו חז"ל את דרך הלימוד מפסוק זה: 'אני אמית ואחיה' - יכול מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעולם נוהג? ת"ל 'מחצתי ואני ארפא' - מה מכה ורפואה באחד, אף מיתה באחד. מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה.

העולם הבא נזכר בספרי (פסוקה של) כמדרש הפסוק "ואמרת חי אנכי לעולם" (דב' לב מ):
...אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן: אם נפרע מן החיים, נפרע מן המתים, אם אינו נפרע בעולם הזה, נפרע בעולם הבא.

דברי חז"ל אלה היו, כנראה, את המקור לתרגום ירושלמי לפסוק "אני אמית ואחיה" - "אנא הוא דממית חייך בעלמא הדין ומחיי מתיא לעלמא דאתי".

פולמוס נוסף המצוי בספרי (פסוקה שכט) קשור בדחיית התפיסה בדבר שתי רשויות:
'ראו עתה כי אני אני הוא' (דב' לב לט) - זאת תשובה לאומרים אין רשות בשמים. האומר שתי רשויות בשמים משיבין אותו ואומרים לו: 'ואין אלוהים עמדי'.

בעל המדרש מקשר את פס' לט עם השאלה בפס' לז. פס' לט הוא, לפי מדרש זה, תשובה לשאלת הכופר המופיעה בפס' לז "אי אלהימו". ה' עצמו עונה למכחישי פס' לט.

המילה "אלהימו" כתובה בלשון רבים, ועלול להשתמע ממנה שמדובר במספר אלים, ומשום כך באה החזרה הכפולה על המילה "אני", כדי לומר שמדובר באל אחד, שאין בלתו. זהותם של המתווכחים אינה מובאת במפורש בספרי, ויש הסבורים שדברים אלה מכוונים כלפי בעלי התפיסות הדואליסטיות או הגנוסטיות של האלוהות, תפיסות שרווחו בקרב הפגאנים-הרומים במאות הראשונות לספירה. *

בפרשנות ימי הביניים נמצא דעות חלוקות. ר"י אברבנאל מקבל בפירושו את דברי חז"ל באשר לאסמכתא שנתנו לתחיית המתים, והוא מסיק מן הפסוק "כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם" (לב לו) שתחיית המתים תהיה קרובה בזמן לקיבוץ גלויות.

לעומתו רש"י, ראב"ע ורמב"ן לא פירשו את פרשתנו במסגרת התפיסות הקשורות בעולם הבא ובתחיית המתים, כי אם כדברי תוכחה של משה לעם ישראל וכצידוק הדין. ואלה דברי רש"י בד"ה "וחש עתדות למו" (לב לה):

עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה, להיות השירה הזאת עליהם לעד כשתבוא עליהם הפרענות, ידעו שאני הודעתים מראש. מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין...

רמב"ן מנסח בדרך דומה את תכליתה של השירה בסוף פירושו לפרשת "האזינו":

רק היא שטר עדות שנעשה הרעות ונוכל, ושהוא יתברך יעשה בנו בתוכחות חימה, אבל לא ישבית זכרנו, וישוב ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה... אם כן, השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה.

לדעת רמב"ן, הגאולה העתידית מובטחת בשירה זו, והיא אינה מותנית בתשובתן של ישראל. ראב"ע בפירושו לפרק לב פס' לח מתנגד באופן חד-משמעי לפרשנות השירה כמוסבת על העולם הבא: ולפי דעתי שהתורה נתנה לכל, לא לאחד לבדו, ודבר העולם הבא לא יבינו אחד מני אלף כי עמוק הוא.

ראב"ע כפשטן דוחה את הפירוש המדרשי המפרש את פסוקנו בהקשר לאמונה בתחיית המתים ובעולם הבא, בעקבות ההנחה שהתורה ניתנה לכל אדם מישראל, ומטרתה היא להיות מובנת. לפיכך, לא ייתכן, לדעתו, שרעיון החיים בעולם הבא ישולב בתורה. כללו של דבר: ראינו שתי שיטות פרשנות לשירת "האזינו". האחת - שיטת חז"ל במדרשיהם. במדרשים שהבאנו לעיל, חז"ל לא התייחסו לפשוטה של שירה זו, אלא ביקשו למצוא בפסוקיה סמך לרעיונות ותפיסות הקשורים בתחיית המתים ובעולם הבא. בכך הם התמודדו עם תפיסות שרווחו בימיהם.

השיטה השנייה - שיטת בעלי הפשט, רואה בפסוקי השירה תוכחה לעם ישראל, אשר נהג בכפיות טובה כלפי חסדיו וטובו של ה'. על כך בא איום בפורענות שתבוא עליהם בעתיד, יחד עם נחמה מסוימת המתבטאת בענישתם של אויבי ישראל.

*ראה על כך בהרחבה:

J. Van der Ruten, "Deuteronomy 32: 39 in Rabbinic Literature", *Studies in Deuteronomy* (SVT LIII), 1994, pp. 235-241.

מיכאל אביעוז